

© Kancelarija zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava, <https://www.gov.me/kzcg>. [Prevod je objavljen na zvaničnom sajtu Vlade Crne Gore i u Službenom listu Crne Gore]

© The Office of the Representative of Montenegro before the European Court of Human Rights, <https://www.gov.me/kzcg>. [Translation already published at the official website of the Government of Montenegro and in the Official Gazette of Montenegro]

PETO ODJELJENJE

PREDMET ŠPADIJER protiv CRNE GORE

(Predstavka br. 31549/18)

PRESUDA

Čl. 8 • Pozitivne obaveze • Propust državnih organa da zaštite podnositeljku predstavke od mobinga od strane kolega • Član 8 primjenjiv • Manjkava primjena građanskih i krivičnih zakona • Neuzimanje u obzir sveukupnog konteksta, uključujući potencijalno zviždanje

STRAZBUR

9. novembar 2021. godine

PRAVOSNAŽNA

9. februar 2022. godine

Ova presuda je postala pravosnažna pod okolnostima utvrđenim članom 44 stav 2 Konvencije. Može biti predmet redakcijske izmjene.

U predmetu Špadijer protiv Crne Gore,

Evropski sud za ljudska prava (Peto odjeljenje), na zasijedanju Vijeća u sastavu:

Síofra O’Leary, *predsjednik*,
Mārtiņš Mits,
Ganna Yudkivska,
Stéphanie Mourou-Vikström,
Ivana Jelić,
Arnfinn Bårdsen,
Mattias Guyomar, *sudije*,

i Victor Soloveytchik, *registrar Odjeljenja*,

Razmatrajući:

predstavku (br. 31549/18) protiv Crne Gore koju je podnijela Sudu, na osnovu člana 34 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: „Konvencija”), crnogorska državljanka, g-đa Daliborka Špadijer (u daljem tekstu „podnositeljka predstavke“), 27. juna 2018. godine; odluku da se Vlada Crne Gore (u daljem tekstu: „Vlada”) obavijesti o pritužbama u vezi sa navodnom povredom psihičkog integriteta podnositeljke predstavke, propust relevantnih organa da je zaštite od povrede i nedostatak djelotvornog pravnog lijeka u tom smislu, i da proglasi ostatak predstavke neprihvatljivim;

izjašnjenja stranaka;

Nakon vijećanja na sjednici zatvorenoj za javnost, održanoj 5. oktobra 2021. godine,

Donosi sljedeću presudu, koja je usvojena tog dana:

UVOD

1. Konkretna predmet se prevashodno odnosi na zlostavljanje na radu (u daljem tekstu: „mobing”) koje je uticalo na psihički integritet podnositeljke predstavke i propust relevantnih domaćih organa da je zaštite, pritužba potpada pod član 8 Konvencije. Podnositeljka predstavke je takođe iznijela pritužbe na osnovu člana 13 Konvencije da nije imala djelotvoran pravni lijek.

ČINJENICE

2. Podnositeljka predstavke je rođena 1978. godine i živi u Podgorici. Zastupao je g-din D. Lalićević, advokat iz Podgorice.

3. Vladu je zastupala njihova zastupnica, g-đa V. Pavličić.

4. Činjenice predmeta, kako su ih podnijele stranke, mogu biti sumirane kako slijedi.

5. Podnositeljka predstavke je radila u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija (u daljem tekstu: „ZIKS”) u Podgorici od septembra 1998. godine.

U relevantnom periodu se nalazila na poziciji šefa smjene Kazneno popravnog doma za žene.

I. INCIDENTI I DOGAĐAJI KOJI SU USLIJEDILI

6. U januaru 2013. godine podnositeljka predstavke je prijavila pet kolega zbog nedoličnog ponašanja na poslu tokom novogodišnje večeri. Kako je ustanovljeno kasnije tokom disciplinskog postupka, neki čuvari su ušli u ženski zatvor i jedan od njih je imao „fizički kontakt“ sa dvije zatvorenice, što su neki ženski čuvari tolerisali (vidjeti stav 13 dolje).

7. Dana 12. januara 2013. godine podnositeljka predstavke je obavila telefonski razgovor sa kolegom, N.R. On joj je rekao da nije trebala prijavljivati prijavljivati druge kolege osim u slučaju da su nekog ubili, i da će ona biti kriva ako budu opušteni. Takođe je rekao da je veliki broj kolega protiv nje, da od tog trenutka treba da bude spremna na sve i da treba da pazi šta radi.

8. U noći 13. januara 2013. godine prednja šoferšajbna na automobilu podnositeljke predstavke je slomljena ispred zgrade u kojoj je živjela. Dana 14. januara 2013. godine obavljen je uviđaj i o događaju je obaviješten Državni tužilac.

9. Dana 17. januara 2013. godine podnositeljka predstavke je podnijela krivičnu prijavu u policijskoj stanici u vezi razgovora sa N.R. i incidenta sa automobilom. Takođe je priložila video snimak zabilježen kamerom sa obližnje zgrade, na kojem se mogao vidjeti počinitelj kako lomi šoferšajbnu i postavlja nešto ispod njenog automobila. Istog dana policija je obavila razgovor sa N.R. i o tome obavijestila zamjenika Državnog tužioca. Na osnovu zvaničnih službenih zabilješki policije, tužilac je smatrao da nije bilo elemenata krivičnog djela za koje se preduzima gonjenje, kao ni prekršaja, u situaciji koja uključuje N.R.

10. Dana 18. februara i 3. oktobra 2013. godine, podnositeljka predstavke je tražila od Ministarstva unutrašnjih poslova i Uprave policije da postupe po njenoj prijavi.

11. U periodu između 26. i 28. februara 2013. godine ona je navodno prijavila neke nepravilnosti na poslu, ali nije dobila nikakav odgovor. U spisima predmeta nema više detalja o tome.

12. Dana 8. marta 2013. godine zatvorski vozač, M.Ž., koji je vozio neke kolegice kući, odbio je da vozi podnositeljku predstavke, već je ostavio u drugom dijelu grada. Kada mu je objasnila da ona tu ne živi, on joj je odgovorio: „Šta očekuješ, poznata si po oštrom jeziku i ponašanju“. Nakon kratke rasprave je odvezao kući.

13. Dana 20. marta 2013. godine kolege koje su prijavljene zbog incidenta u novogodišnjoj noći, oglašeni su krivim u disciplinskom postupku. Utvrđeno je da je jedan čuvar dozvolio dvojici drugih da uđu u kazneno popravni dom za žene u novogodišnjoj noći, i da je jedan od njih, A.V. razgovarao sa dvije

zatvorenice i imao „fizički kontakt“ sa njima. Dvije čuvarke su ovo dozvolile. Jedna od njih dvije je takođe viđena da je razgovarala i plesala sa nekim zatvorenicama. Kolege podnositeljke predstavke su kažnjene novčanom kaznom u visini od 20% i 30% njihove mjesečne zarade u trajanju od dva do tri mjeseca. Tokom postupka, A.V. je privremeno suspendovan sa posla i primao je 60% plate.

14. Dana 24. juna 2013. godine, podnositeljka predstavke je navodno prošla pored A.V. koji joj je rekao: „*Evo je smrdulja smrdljiva, da barem smrša 50 kilograma ličila bi na nešto*“ i pljunuo pored nje. Podnositeljka predstavke je prijavila incident Ra.S., načelniku zatvorske jedinice. Nakon što ga je ispitivao narednog dana, Ra.S. je rekao podnositeljki predstavke da je A.V. poricao njene navode, ali da će ih oboje pozvati upravnik ZIKS-a.

15. Kako je upravnik nije pozvao, podnositeljka predstavke se obratila pomoćniku upravnika, S.R. On je rekao da bi on razgovarao sa A.V. ali da će ona od septembra biti premještena u istražni zatvor. Kada je podnositeljka predstavke upitala da li je uradila nešto pogrešno ili da li je kažnjena zbog nečega, odgovorio joj je „*da je to njegova volja*“ i čak i da ga pozove ministar pravde, podnositeljka predstavke više ne bi bila šef smjene Kazneno popravnog doma za žene.

16. Dva ili tri dana kasnije upravnik ZIKS-a M.R. suočio je podnositeljku predstavke sa A.V. koji je poricao njene navode. Podnositeljka predstavke je predložila da pregledaju video snimak sa mjesta gdje se taj susret dogodio, ali je M.R. odgovorio da kamere nijesu bile u funkciji. Podnositeljka predstavke se raspitala kod nadležnog službenika i rečeno joj je da su kamere zapravo funkcionisale.

17. Podnositeljka predstavke je izjavila da je u periodu od januara i avgusta 2013. godine: (a) upravnik kazneno-popravne ustanove zabranio njoj da organizuje dežurstva; (b) neki od kolega su nastavili da je ignorišu i nijesu obavljali posebne zadatke koje im je odredila, a nijesu snosili bilo kakve posljedice; (c) nikad nije postupano po njenom izvještaju o nedozvoljenim radnjama jedne zatvorenice; ista zatvorenica je rekla da ne brine zbog izvještaja jer joj je rečeno da podnositeljka predstavke uskoro „*leti sa posla*“ (d) naređeno joj je da dva puta dnevno kuva kafu jednoj zatvorenici, i na to se požalila pomoćniku upravnika. Izjavila je da je, neodređenog datuma, upravnik ZIKS-a pitao odakle joj pravo da se pomoćniku upravnika žali zbog toga.

18. Dana 16. avgusta 2013. godine podnositeljka predstavke je tražila od poslodavca da pokrene postupak za zaštitu od mobinga. i opisala sve gore navedene incidente. Žalila se zbog kontinuiranih uvreda i poniženja na poslu koji su prouzrokovali njene zdravstvene probleme.

19. Dana 26. avgusta 2013. godine podnositeljka predstavke je otišla na odmor, a 10. septembra 2013. godine je otišla na bolovanje.

20. U periodu od 12. septembra do 30. oktobra pitala je Upravu za inspeksijske poslove, upravu zatvora i medijatora (službenika zaduženog za

postupke za zaštitu od mobinga kod poslodavca; vidjeti stav 48 dolje) da odluče o njenom zahtjevu.

21. Dana 6. novembra 2013. godine medijator je odbacio njen zahtjev kao neosnovan. Smatrao je, u suštini, da čak i pod pretpostavkom da su njeni navodi tačni, ponašanje na koje se žalila nije bilo kontinuirano. Incident sa N.R. i šteta koja je napravljena na njenom automobilu se desila van radnog mjesta, te stoga nije u opsegu odgovornosti ZIKS-a, a njen premještaj na drugo radno mjesto je posljedica toga što nije na odgovarajući način obavljala svoj posao.

22. Dana 20. novembra 2013. godine podnositeljka predstavke je pokrenula građanski postupak protiv poslodavca. Opisala je gore navedene događaje i tvrdila da su kao posljedica toga povrijeđeni njen lični i profesionalni integritet. Takođe je tvrdila da nije donijeta odluka o njenom postavljenju od novembra 2013. godine, te da je njena plata obračunavana po nižem koeficijentu.

23. Tokom postupka vještak je utvrdio da je podnositeljka predstavke imala psihičke probleme zbog konflikta na radnom mjestu što je njenu životnu aktivnost trajno umanjilo za 20% zbog post-traumatskog poremećaja i poremećaja prilagođavanja sa epizodama reaktivne psihoze.

24. Dana 10. februara 2015. godine, oko 21:15 časova, samo nedjelju dana prije nego što je domaći sud trebao da odluči u građanskom postupku koji je bio u toku (vidjeti stav 28 dolje) podnositeljka predstavke je napadnuta na parkingu gdje je čekala ćerku nakon časova. Napadač joj je prišao sa leđa i zadao joj nekoliko udaraca u zadnjem dijelu vrata i donjem dijelu leđa, kao i oko lijevog lakta i butine. Na odlasku napadač joj je rekao: „Pazi šta radiš“.

25. Iste večeri podnositeljku predstavke je pregledao ljekar u Urgentnom centru, koji je zabilježio hematom prečnika oko 3 cm u zadnjem dijelu vrata, bol u lijevom ramenu i značajno smanjenu pokretljivost lijeve ruke. Ljekar je takođe obavijestio dežurnog policajca u Urgentnom centru da je podnositeljka predstavke napadnuta. Policijski službenik je razgovarao sa podnositeljkom predstavke i posavjetovao je da narednog jutra podnese prijavu.

26. Sledećeg jutra, 11. februara 2015. godine podnositeljka predstavke je podnijela prijavu policiji i priložila ljekarski izvještaj. Izjavila je da je napadač bio „prilično nizak“ i opisala njegovu odjeću.

27. Iz zvanične službene zabilješke od 16. februara 2015. godine slijedi da je Državni tužilac obaviješten o navedenom i da je naložio policiji da preduzme radnje u cilju identifikovanja napadača. Policijski službenik je obavio uviđaj na licu mjesta i razgovarao sa ljudima koji žive u zgradi ispred koje se incident dogodio, ali nijedna mjera nije omogućila da se identifikuje napadač. Takođe, nije postojao ni video nadzor na mjestu događaja. Državni tužilac je naložio policiji da nastavi da radi na identifikovanju počinioca.

28. Dana 19. februara 2015. godine Osnovni sud u Podgorici je odlučio protiv podnositeljke predstavke u građanskom postupku (vidjeti stav 22 gore). Sud je smatrao da su njeni navodi tačni i primijetio da tužena strana nije ponudila nijedan dokaz u svoju korist. Utvrdio je, na osnovu mišljenja vještaka, da su psihički problemi podnositeljke predstavke povezani sa konfliktima na poslu. Ipak, smatrao je, u suštini, da događaji na koje se žalila nijesu predstavljali mobing jer nijesu imali potrebnu učestalost. Konkretno, mobing je oblik sistematskog psihološkog zlostavljanja, a ne sporadičnog i individualnog i kao takvo podrazumijeva ponavljanje radnji tokom određenog vremenskog perioda. Po mišljenju većine stručnjaka iz ove oblasti, to znači najmanje jednom nedjeljno tokom perioda od najmanje šest mjeseci. Ovakav stav je takođe prihvaćen u domaćoj sudskoj praksi, konkretno u presudama P.br.2226/11 i 768/11 (vidjeti stavove 60-61 dolje).

29. Sud je ispitao, konkretno, incidente od 13. januara, 8. marta i 24. juna 2013. godine. Razgovor sa N.R. nije predstavljao psihološko zlostavljanje, pa čak i pod pretpostavkom da se razgovor sa M.Ž. može smatrati takvim, dogodio se 8. marta 2013. godine a podnositeljka predstavke je otišla na odmor 26. avgusta 2013. godine; stoga nije trajalo šest mjeseci, niti se ponavljalo jednom nedjeljno. Događaji koji su uključivali pomoćnika upravnika i M.R. takođe nijesu predstavljali mobing, naročito imajući u vidu da, u skladu sa sistematizacijom radnih mjesta, podnositeljka predstavke u svakom slučaju nije ispunjavala uslove za radno mjesto koje je pokrivala u tom periodu. Sud je smatrao da ovi incidenti, posmatrani skupa, nijesu predstavljali mobing, te da nije bilo ponašanja koje bi za cilj imalo povredu dostojanstva i integriteta podnositeljke predstavke, izazivanje straha ili stvaranje neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvrjedljivog okruženja, pogoršanje njenih uslova rada ili dovođenje do toga da se podnositeljka predstavke izoluje i navede da na sopstvenu inicijativu otkaže ugovor o radu.

30. Sud je takođe utvrdio da činjenica da nije donijeta odluka o raspoređivanju na radno mjesto podnositeljke predstavke nakon novembra 2013. godine, kao i činjenica da je njena plata obračunata na osnovu drugačijeg koeficijenta, takođe nijesu predstavljale mobing. Ukoliko je smatrala da je primila manju platu nego onu na koju je imala pravo, mogla je da podnese tužbu za naknadu štete u tom smislu, i dobila bi informaciju o novoj odluci o postavljenju nakon povratka sa bolovanja.

31. Sud nije ispitivao sljedeće podneske: da jedan od podređenih podnositeljke predstavke nije obavio dodijeljene zadatke; da je upravnik zatvora zabranio podnositeljki predstavke da organizuje dežurstva što je ranije radila; da je podnositeljki predstavke bilo naređeno da kuva kafu za jednu zatvorenicu dva puta dnevno; da se nikada nije razmatrao izvještaj u vezi sa pretresom sobe jedne zatvorenice, kao i da je ta zatvorenica rekla da ne brine zbog izvještaja jer će podnositeljka predstavke uskoro biti otpuštena.

32. Podnositeljka predstavke je uložila žalbu. Ona je tvrdila da je sud imao sve prave dokaze pred sobom, ali da je njegova ocjena dokaza bila netačna,

kao i tumačenje relevantnog zakonodavstva. Takođe je navela da je bila napadnuta 10. februara 2015. godine (vidjeti stav 24 gore).

33. Dana 13. novembra 2015. godine i 15. juna 2016. godine Viši sud i Vrhovni sud su potvrdili presudu Osnovnog suda. Viši sud je potvrdio da je neophodno, da bi određene radnje predstavljale mobing, da se te radnje ponavljaju duži vremenski period i u kontinuitetu. U slučaju podnositeljke predstavke to su bila tri incidenta u periodu od oko šest mjeseci, što se ne može smatrati da predstavlja mobing. Sud je takođe utvrdio da činjenica da nije bilo nove odluke o postavljenju i da se podnositeljki predstavke plata obračunavala po nižem obračunskom koeficijentu, takođe nije predstavljala mobing. Nalaz vještaka da je podnositeljka predstavke patila od stresa je odražavala njen subjektivni doživljaj predmetnih događaja. Sud je dalje utvrdio da je napad na podnositeljku predstavke bio irelevantan, s obzirom na to da nije dokazala da je napad imao veze sa postupcima tužene strane. Vrhovni sud je utvrdio, *inter alia*, da „mobing, kao oblik diskriminacije [može da] predstavlja diskriminaciju samo ako je postupanje [bilo] zasnovano na ličnim karakteristikama zaposlenog ili grupe zaposlenih“.

34. Dana 2. avgusta 2016. godine podnositeljka predstavke je podnijela ustavnu žalbu. Žalila se zbog povrede dostojanstva, časti i ugleda i ličnog i profesionalnog integriteta. Takođe se žalila na nedostatak djelotvornog pravnog lijeka. Pozvala se na sve gore navedene incidente i tvrdila da su dva incidenta u vezi kojih je podnijela krivičnu prijavu, bili povezani. Pozvala se, *inter alia*, na članove 20 i 28 Ustava, član 3 Konvencije i član 1 Protokola br. 12 uz Konvenciju.

35. Dana 15. novembra 2017. godine, Ustavni sud je odbio ustavnu žalbu podnositeljke predstavke. Sud je žalbu ispitao na osnovu članova 28 i 32 Ustava, članova 6 i 14 Konvencije i člana 1 Protokola br. 12. Utvrdio je, u suštini, da nije bilo osnova da utvrdi da je podnositeljka predstavke trpjela mobing na radnom mjestu, i da je presuda Vrhovnog suda bila u skladu sa važećim propisima, dajući dovoljno, relevantno i ustavno prihvatljivo obrazloženje. Ustavni sud nije razmatrao krivične prijave koje je podnijela podnositeljka predstavke i navodni propust domaćih organa da postupe po njima. Ova odluka je uručena podnositeljki predstavke 5. januara 2018. godine.

II. ZAPOSLENJE PODNOSITELJKE PREDSTAVKE

36. Podnositeljka predstavke je radila u ZIKS-u od septembra 1998. godine do maja 2016. godine.

37. U periodu od 1. februara 2005. godine do 1. juna 2012. godine bila je državni službenik u kazneno popravnom domu za žene.

38. U periodu 1. juna 2012. godine do 1. decembra 2013. godine bila je privremeno zaposlena kao savjetnik i pokrivala radno mjesto šefa smjene. Zaposlenje se produžavalo na mjesečnom nivou, odgovarajućim rješenjima u

kojima se navodilo da se angažovanje produžava kako bi se obezbijedilo nesmetano i uspješno funkcionisanje bezbjednosna jedinica.

39. U periodu 10. septembra 2013. godine do maja 2016. godine podnositeljka predstavke se nalazila na bolovanju.

40. Do 1. decembra 2013. godine njena plata se obračunavala po osnovu koeficijenta 5,01, a nakon toga po osnovu koeficijenta 3,77.

41. U maju 2016. godine podnositeljka predstavke se penzionisala zbog potpunog gubitka radne sposobnosti prouzrokovane bolešću. Prvostepena invalidska komisija Fonda penzijskog i invalidskog osiguranja je navela u svom nalazu da su se psihološki problemi podnositeljke predstavke prvi put pojavili tokom 2013. godine nakon stresne situacije na poslu, nakon koje je bila na stalnom ambulantnom psihijatrijskom liječenju. Vlada je tvrdila da su ovo podaci koje je Komisija pribavila od podnositeljke predstavke, a ne nalazi same Komisije.

III. DRUGE RELEVANTNE ČINJENICE

42. Dana 2. septembra 2014. godine Kancelarija Ombudsmana, postupajući po žalbi podnositeljke predstavke, obavijestila je da ne smatra da su njena prava povrijeđena.

43. Dana 18. februara 2020. godine, Savjet za građansku kontrolu rada policije, postupajući po zahtjevu podnositeljke predstavke, utvrdio je da zakonodavstvo ne predviđa vremenski okvir u okviru kojeg napad treba da bude prijavljen, ali da se podrazumijeva da treba da se prijavi što je prije moguće. Utvrdio je da je, u ovom konkretnom predmetu, podnositeljka predstavke prijavila napad u najkraćem mogućem roku, nakon savjeta dežurnog policijskog službenika u bolnici (vidjeti stavove 24-26 gore).

RELEVANTNI PRAVNI OKVIR I PRAKSA

I. RELEVANTNO DOMAĆE PRAVO

A. Ustav Crne Gore iz 2007. godine, (objavljen u „Sl. listu CG“, br. 01/07 i 038/13)

44. Članom 28 jemči se dostojanstvo i sigurnost čovjeka, nepovrjedivost njegovog ili njenog fizičkog i psihičkog integriteta, i njegova ili njena privatnost i lična prava. Takođe se zabranjuje mučenje i nečovječno ili ponižavajuće ponašanje.

45. Članovima 20 i 32 predviđeno je pravo na pravni lijek i pravo na pravično suđenje.

B. Zakon o radu (objavljen u „Sl. listu CG“, br. 049/08, 026/09, 088/09, 026/10, 059/11, 066/12, 031/14, 053/14 i 004/18)

46. Članom 8a Zakona o radu zabranjen je svaki oblik zlostavljanja na radnom mjestu (mobing), odnosno, svako ponašanje prema zaposlenom ili grupi zaposlenih kod poslodavca koje se ponavlja, a ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva, ugleda, ličnog i profesionalnog integriteta, položaja zaposlenog koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvrjedljivo okruženje, pogoršava uslove rada ili dovodi do toga da se zaposleni izoluje ili navede da na sopstvenu inicijativu otkaže ugovor o radu. Istim članom je predviđeno da se druga pitanja od značaja za sprječavanje i zaštitu od mobinga bliže uređuju posebnim zakonom.

C. Zakon o zabrani zlostavljanja na radu (objavljen u „Sl. listu CG“, br. 030/12 i 054/16)

47. Član 2 definiše mobing kao svako aktivno ili pasivno ponašanje na radu ili u vezi sa radom prema zaposlenom ili grupi zaposlenih, koje se ponavlja, a koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva, ugleda, ličnog i profesionalnog integriteta zaposlenog i koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvrjedljivo okruženje, pogoršava uslove rada ili dovodi do toga da se zaposleni izoluje ili navede da na sopstvenu inicijativu otkaže ugovor o radu ili drugi ugovor. Mobing je i podsticanje ili navođenje drugih na takvo ponašanje. Izvršiocem mobinga smatra se poslodavac sa svojstvom fizičkog lica, odgovorno lice kod poslodavca sa svojstvom pravnog lica, zaposleni ili grupa zaposlenih kod poslodavca ili treće lice sa kojim zaposleni ili poslodavac dolazi u kontakt prilikom obavljanja poslova na radnom mjestu.

48. Članom 9 predviđeno je, *inter alia*, da je poslodavac kod kojeg je u radnom odnosu 30 ili više zaposlenih, dužan da odredi jedno ili više lica koje će posredovati među stranama u slučajevima mobinga („posrednik“).

49. Članom 12 je predviđeno da zaposleni ima pravo na zaštitu od ponašanja koje predstavlja mobing.

50. Članovima 15-24 opisan je postupak zaštite od mobinga. Konkretno, zaposleni koji se smatra žrtvom mobinga mora podnijeti pisani zahtjev posredniku da pokrene postupak za zaštitu od mobinga. Postupak posredovanja se smatra hitnim i posrednik je dužan da ga pokrene u roku od tri dana od dana prijema pisanog zahtjeva. Postupak posredovanja mora biti okončan u roku od osam dana od dana njegovog pokretanja (a) zaključivanjem pisanog sporazuma između strana u sporu; (b) rješenjem posrednika o neuspjelom posredovanju; ili (c) izjavom strana u sporu o odustajanju od daljeg postupka. Rok za okončanje postupka posredovanja se može, u izuzetnim slučajevima, produžiti do najviše 30 dana. Ukoliko strane u sporu ne postignu sporazum posrednik je dužan da podnosiocu zahtjeva za pokretanje postupka za zaštitu od mobinga i poslodavcu dostavi obavještenje

da postupak posredovanja nije uspio, u roku od tri dana od dana isteka gore navedenog roka.

51. Članom 25 je predviđeno da zaposleni koji nije zadovoljan ishodom postupka zaštite od mobinga može, *inter alia*, pokrenuti građanski postupak pred sudom.

52. Članom 27 je propisano da ako u toku postupka tužilac učini vjerovatnim da je izvršen mobing u smislu člana 2, teret dokazivanja da nije bilo ponašanja koje predstavlja mobing je na tuženoj strani.

D. Zakonik o krivičnom postupku iz 2009 (objavljen u „Sl. listu CG“, br. 057/09, 049/10, 047/14, 002/15, 035/15, 058/15 i 028/18)

53. Članom 256 je predviđeno da se prijava podnosi nadležnom državnom tužiocu. Prijava podnijeta policiji biće primljena i odmah dostavljena nadležnom državnom tužiocu.

54. Članom 256a je predviđeno da je državni tužilac dužan da donese odluku najkasnije u roku od tri mjeseca. Izuzetno, u složenim predmetima, odluka se mora donijeti najkasnije u roku od šest mjeseci (osim u predmetima u kojima se primjenjuju mjere tajnog nadzora). Tužilac može pisanim putem tražiti produženje roka još mjesec dana.

55. Članom 271 je predviđeno da će državni tužilac odbaciti prijavu iz procesnih razloga obrazloženim rješenjem ako, *inter alia*, prijavljeno djelo nije krivično djelo, ili nije krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti. Podnosilac prijave i drugo oštećeno lice će se obavijestiti o ovoj odluci i takođe moraju biti obaviješteni o pravu na podnošenje pritužbe protiv takvog rješenja.

56. Član 59 stav 1 je predviđeno da kada državni tužilac nađe da nema osnova da preduzme krivično gonjenje za krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti, dužan je da o tome obavijesti oštećenog u roku od osam dana i da mu dostavi rješenje, kao i da ga uputi da sam može preduzeti gonjenje.

E. Zakon o unutrašnjim poslovima (objavljen u „Sl. listu CG“, br. 044/12, 036/13, 001/15 i 087/18)

57. Članovima 16 i 17, uzetim skupa, predviđeno je da lice koje smatra da su mu vršenjem policijskih poslova povrijeđena prava i slobode može podnijeti pritužbu ili pokrenuti sudski postupak i tražiti naknadu štete.

F. Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija)

58. Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji ZIKS-a iz 2004. godine predviđeno je da se od kandidata za poziciju savjetnika

zahtijeva, *inter alia*, određen stepen visokog obrazovanja i položen ispit za starijeg nadzornika zatvorske policije. Pozicija državnog službenika zahtijeva diplomu srednje škole.

59. Na osnovu Pravilnika o organizaciji i sistematizaciji ZIKS-a iz 2006. godine, kandidati za poziciju savjetnika treba da posjeduju diplomu odgovarajućeg fakulteta i položen ispit za starijeg nadzornika zatvorske policije.

G. Domaća sudska praksa

60. Dana 26. novembra 2012. godine i 10. maja 2013. godine Osnovni sud u Podgorici je odlučio u dva predmeta protiv tužilaca koji su tvrdili da su bili žrtve mobinga (P.br. 768/11 i P.br. 2226/11). Sud je u oba predmeta utvrdio da većina akademika smatra da se zlostavljanje mora ponavljati najmanje jednom nedjeljno u trajanju od najmanje šest mjeseci da bi predstavljalo mobing. U jednom od dva predmeta sud je takođe utvrdio da osim učestalosti, da bi predstavljalo mobing, sporno ponašanje mora da dovede lice u nejednak položaj po jednom od osnova navedenih u članu 2(stav 2) Zakona o zabrani diskriminacije. U oba predmeta sudija pojedinac koji je odlučivao u predmetu je bio isti onaj koji je kasnije odlučivao u predmetu podnositeljke predstavke pred Osnovnim sudom.

61. U periodu od 15. septembra 2017. godine do 24. maja 2019. godine, Osnovni sudovi u Cetinju i Podgorici su odlučili u dva predmeta u korist tužilaca i utvrdili da su bili žrtve mobinga. U prvom predmetu tužilac je bio žrtva mobinga u periodu od juna 2012. godine do juna 2015. godine, a u drugom od januara 2013. godine do aprila 2017. godine. Obje presude je potvrdio Viši sud u Podgorici 18. maja 2018. godine i 6. septembra 2019. godine. Ni jedna od ovih odluka nije uključivala uslov da zlostavljanje mora da se ponavlja najmanje jednom nedjeljno u trajanju od najmanje šest mjeseci da bi predstavljalo mobing.

II RELEVANTNI MEĐUNARODNI MATERIJALI

62. Dio I Evropske socijalne povelje (revidirana) predviđa da strane prihvataju kao cilj svoje politike, kojem teže svim odgovarajućim sredstvima, kako nacionalnim, tako i međunarodnim, postizanje uslova u kojima će brojna sredstva i principi, uključujući pravo na dostojanstvo na radnom mjestu, biti ostvareni na efikasan način. U dijelu III je propisano, *inter alia*, da se svaka strana ugovornica obavezuje da smatra dio I Povelje kao izjavu o ciljevima koje će sprovoditi svim odgovarajućim sredstvima.

63. Članom 26 propisuje se pravo na dostojanstvo na radnom mjestu. Konkretno, u stavu 2 je predviđeno da se, u cilju obezbjeđivanja efikasnog ostvarivanja prava svih radnika na zaštitu njihovog dostojanstva na radu, strane ugovornice obavezuju da, u konsultacijama sa organizacijama

poslodavaca i radnika unaprjeđuju svijest, informisanost i da sprječavaju ponavljano neprihvatljivo ili izrazito negativno i uvrjedljivo ponašanje protiv pojedinih radnika na radnom mjestu ili u vezi sa poslom, kao i da preduzmu sve odgovarajuće mjere da zaštite radnike od takvog ponašanja.

64. Crna Gora je ratifikovala Evropsku socijalnu povelju (revidiranu) oglašavajući se zakonski obavezanom da prihvati određen broj njenih odredbi, iako član 26 stav 2 nije među njima.

65. Dana 21. juna 2019. godine Međunarodna organizacija rada Ujedinjenih nacija (MOR), usvojila je Konvenciju o eliminaciji nasilja i uznemiravanja na radu. Konvencija je stupila na snagu 25. juna 2021. godine. Crna Gora je nije ratifikovala.

PRAVO

I NAVODNA POVREDA ČLANA 8 KONVENCIJE

66. Podnositeljka predstavke je podnijela pritužbu na osnovu članova 3 i 6 Konvencije zbog povrede psihičkog integriteta prouzrokovane trajnim aktivnim i pasivnim mobingom, i zbog propusta domaćih organa da je zaštite.

67. Vlada je osporila pritužbu podnositeljke predstavke.

68. Sud ponavlja da je obim predmeta koji mu je upućen ostvarivanjem prava na pojedinačnu predstavku, određen pritužbom podnositeljke predstavke. Pritužba se sastoji od dva elementa: činjeničnih navoda i pravnih argumenata. Na osnovu principa *jura novit curia* Sud nije obavezan pravnim osnovima koje je navela podnositeljka predstavke u smislu Konvencije i Protokola uz nju i ima ovlašćenja da odluči o pravnoj karakterizaciji činjenica pritužbi ispitujući ih na osnovu članova ili odredbi Konvencije koji su različiti od onih na koje se poziva podnositeljka predstavke (vidjeti *Radomilja i drugi protiv Hrvatske* [VV], br. 37685/10 i 22768/12, stav 126, 20. mart 2018. godine).

69. Sud smatra da pritužbu u konkretnom predmetu treba ispitivati u okviru člana 8 Konvencije (vidjeti *Sandra Janković protiv Hrvatske*, br. 38478/05, stav 27, 5. mart 2009. godine i *Dolopoulos protiv Grčke* (odl.), br. 36656/14, stavovi 35-37, 17. novembar 2015. godine). Član 8 Konvencije glasi kako slijedi:

1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javne vlasti neće se miješati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, javne bezbjednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

A. Podnesci stranaka

1. Vlada

70. Vlada je tvrdila da je predmetna predstavka očigledno neosnovana ili, alternativno, da nije bilo povrede člana 8. Konkretno, podnositeljka predstavke se pozvala samo na nekoliko situacija na radnom mjestu u kojima nije bilo elemenata mobinga. Komentari njenih kolega su bili, najgrublje rečeno, neprimjereni, a u svakom slučaju nedostajala im je neophodna učestalost da bi predstavljali sistematsko psihičko zlostavljanje. Odluke donijete u tom smislu, i od strane posrednika i od strane sudova, bile su propisno obrazložene, a sudovi su se takođe pozivali na postojeću sudsku praksu. Podnositeljka predstavke je imala samo diplomu srednje škole, te stoga nije ispunjavala uslove za poziciju savjetnika. Na to mjesto je imenovana privremeno, zbog nedostatka radne snage. Kako se nalazila na bolovanju u kontinuitetu od septembra 2013. godine do odlaska u penziju, nije mogla biti postavljena na poziciju savjetnika, na osnovu relevantnih zakonskih odredbi, te se stoga njena plata obračunavala u skladu sa njenim stalnim zaposlenjem na mjestu državnog službenika.

71. Stres koji je podnositeljka predstavke doživjela je bio njen subjektivni doživljaj spornih događaja, i osnovnog uslova za odgovornost tužene strane, naime, uzročna veza između štete koju je pretrpjela podnositeljka predstavke i postupaka tužene strane, nije ispunjen. Ovo je prepoznao i Ombudsman.

72. Šteta na automobilu podnositeljke predstavke i napad na nju su bili izolovani incidenti, nevezani jedan sa drugim, a ovaj drugi takođe nije bio povezan sa njenom pritužbom da je bila žrtva mobinga. Uopšte, relevantni mehanizmi krivičnopravni u Crnoj Gori su zadovoljeni. Konkretno, pritužba podnositeljke predstavke zbog napada je bila uredno procesuirana. Čak i pod pretpostavkom da tužilac nije u potpunosti postupao u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku u smislu preduzimanja formalnih radnji, to su bili samo tehnički nedostaci i previdi koje ne treba posmatrati sa pretjeranim formalizmom. Podnositeljka predstavke je, sa svoje strane, trebala da navede konkretnije i detaljnije činjenice o napadu. Činjenica da nije podnijela prijavu do sljedećeg dana je takođe sumnjiva. Konačno, da je bila nezadovoljna radnjama koje je preduzela policija, trebala je da uloži žalbu u tom smislu (vidjeti stav 57 gore).

73. Izjava Komisije Fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje da su se prvi psihički problemi javili tokom 2013. godine nakon stresne situacije na radnom mjestu je zapravo zasnovana na podacima prikupljenim od podnositeljke predstavke, a ne na nalazima same Komisije (vidjeti stav 41 gore *in fine*).

2. Podnositeljka predstavke

74. Podnositeljka predstavke je potvrdila svoju pritužbu. Konkretno, zlostavljanje na radnom mjestu je dovelo do povrede njenog dostojanstva,

časti i ugleda, kao i ličnog i profesionalnog integriteta, što su i karakteristike mobinga definisane relevantnim zakonom. Ovo je prouzrokovalo značajne mentalne, socijalne i psihosomatske probleme koji su na kraju doveli do trajnog gubitka radne sposobnosti, kako je utvrdio Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje, a kao rezultat toga je morala da se penzionise sa 37 godina.

75. Uprkos tome, državni organi je nijesu zaštitili. Konkretno, postupci pred njenim poslodavcem nijesu sprovedeni u potpunosti u skladu sa relevantnim zakonodavstvom (vidjeti stav 50 gore). Razgovor sa S.R. nije bio profesionalna razmjena koja ukazuje na kriterijume predviđene Pravilnikom o sistematizaciji poslova, a stav da ona nije obavljala dužnosti na odgovarajući način je bio neosnovan (vidjeti stav 38 gore *in fine*). Sudovi nijesu uzeli u obzir brojne situacije na poslu (vidjeti stav 31 gore), već su umjesto toga vjerovali njenom poslodavcu, koji nije bio zadovoljan što je ona prijavljivala nezakonitosti na radnom mjestu, ne samo od strane njenih kolega, već i nadređenih.

76. Relevantni državni organi takođe nijesu postupali u skladu sa relevantnim zakonima kada su razmatrali njene dvije krivične prijave. Ona je prijavila napad odmah sljedećeg jutra, po savjetu dežurnog policijskog službenika u bolnici i dostavila je sve potrebne detalje. Činjenica da se nije žalila na rad dežurnog policijskog službenika je ne lišava prava da se odluči po njenoj prijavi.

77. Ombudsman je odlučio samo na osnovu podnesaka poslodavca bez pozivanja i saslušanja podnositeljke predstavke i lica na koja se prijava odnosila; ovo takođe nije u skladu sa relevantnim zakonima.

78. Ona je privremeno imenovana kao savjetnik takođe u periodu od 1. septembra do 1. decembra 2013. godine, to jest, dok je bila na bolovanju. Konačno, prve domaće presude u kojima je odlučeno u korist žrtava mobinga donijete su nakon što je ona već podnijela ustavnu žalbu.

B. Ocjena Suda

1. Prihvatljivost

(a) Primjenjivost člana 8 Konvencije

79. Dok Vlada nije dala komentare na primjenjivost člana 8 Konvencije, budući da je to stvar koja spada u nadležnost Suda i koju on mora utvrditi samoinicijativno (vidjeti, na primjer, *Jeanty protiv Belgije*, br. 82284/17, stav 58, 31. mart 2020. godine), Sud nalazi značajnim da ukaže na sledeće.

80. Sud je prethodno utvrdio, u različitim kontekstima, da je koncept privatnog života širok pojam koji se opire potpunom definisanju. On obuhvata fizički i psihički integritet lica (vidjeti *Denisov protiv Ukrajine* [VV], br. 76639/11, stav 95, 25. septembar 2018. godine i *Remetin protiv*

Hrvatske, br. 29525/10, stav 90, 11. decembar 2012. godine), i proširuje se na druge vrijednosti kao što su dobrobit i dostojanstvo, razvoj ličnosti i odnosi sa drugim ljudima (vidjeti *N.Š. protiv Hrvatske*, br. 36908/13, stav 95, 10. septembar 2020. godine, sa daljim izvorima).

81. Ipak, kako bi se član 8 Konvencije primijenio, napad na osobu mora dostići određen nivo ozbiljnosti i počinjen na način da nanese štetu ličnom uživanju prava na poštovanje privatnog života (vidjeti *Beizaras i Levickas protiv Litvanije*, br. 41288/15, stav 109, *in fine*, 14. januar 2020. godine). Neće svako postupanje ili mjera koji negativno utiču na moralni integritet osobe, predstavljati takvo miješanje (vidjeti *Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunije* [VV], br. 41720/13, stav 128, 25. jun 2019. godine, i izvori tamo citirani).

82. U konkretnom predmetu, podnositeljka predstavke je osjetila patnju kao rezultat spornih incidenata navodno pripisanih njenim kolegama, uključujući i njene podređene i njene nadređene, i žalila se da je država nije zaštitila. Mišljenje vještaka dato tokom domaćih građanskih postupaka, koje nije osporavano ni u domaćim postupcima ni od strane Vlade, potvrđuje da su predmetni incidenti imali negativan uticaj na moralni integritet podnositeljke predstavke i da su ostavili trajne posljedice na njenu dobrobit. Konkretno, vještak je utvrdio da je podnositeljka predstavke imala psihičke probleme zbog sukoba na radnom mjestu i da je njena sposobnost za rad trajno umanjena za 20% zbog posttraumatskog stresnog poremećaja i pratećeg poremećaja sa epizodama reaktivne psihoze (vidjeti stav 23 gore). Sud smatra da se, pod takvim okolnostima, uzročna veza između spornih incidenata i navodne manjkave reakcije relevantnih organa, sa jedne strane, i psihičkih problema podnositeljke predstavke, sa druge strane, može smatrati jasno utvrđenom. Dodatno, postojao je konkretan čin fizičkog nasilja u februaru 2015. godine u slučaju podnositeljke predstavke, koji ne mora nužno biti odvojen od drugih incidenata na koje se žalila, s obzirom na neposrednu blizinu građanskih postupaka koji su bili u toku, u tom smislu (vidjeti, mutatis mutandis, *Sandra Janković*, gore citirana, stav 31; vidjeti, suprotno, *Hajduová protiv Slovačke*, br. 2660/03, stav 49, 30. novembar 2010. godine, gdje je Sud utvrdio da je država prekršila pozitivne obaveze na osnovu člana 8 Konvencije čak i u situaciji kada prijetnje protiv podnositeljke predstavke nijesu materijalizovane).

83. Pod ovim okolnostima, Sud je utvrdio da je postupanje na koje se žalila podnositeljka predstavke dostiglo prag primjenjivosti člana 8 Konvencije.

(b) Ocjena Suda

84. Sud primjećuje da pritužba nije ni očigledno neosnovana ni neprihvatljiva po bilo kom drugom osnovu navedenom u članu 35 Konvencije. Stoga, mora biti proglašena prihvatljivom.

2. Osnovanost

(a) Opšti principi

85. Relevantni principi u ovom smislu su dati, na primjer, u presudi u predmetu *Nicolae Virgiliu Tănase*, gore citiranoj, stavovi 125-28). Konkretno, dok je suštinski cilj člana 8 Konvencije zaštita pojedinca od proizvoljnog miješanja javnih vlasti, dodatno može postojati pozitivna obaveza svojstvena djelotvornom poštovanju privatnog života, koja može uključivati usvajanje mjera u oblasti međusobnih odnosa među pojedincima (ibid., stav 125, vidjeti takođe *Söderman protiv Švedske* [VV], br. 5786/08, stav 78, ECHR 2013).

86. Da li se predmet analizira u smislu pozitivne obaveze države da preduzme razumne i adekvatne mjere kako bi osigurala prava nekog podnosioca predstavke na osnovu stava 1 člana 8 Konvencije ili u smislu “miješanja državnog organa” kako bi bilo opravdano prema stavu 2, primjenjivi principi su dosta slični (vidjeti *Demir i Baykara protiv Turske* [VV], br. 34503/97, stav 111, ECHR 2008). U oba konteksta u obzir se mora uzeti pravična ravnoteža koja se mora postići između suprotstavljenih interesa pojedinaca i društva u cjelini, u oba konteksta, država uživa široko polje slobodne procjene prilikom određivanja koraka koje će preduzeti kako bi obezbijedila usaglašenost sa Konvencijom. Dalje, čak i u odnosu na pozitivne obaveze koje proizilaze iz stave 1 člana 8 Konvencije, prilikom postizanja potrebne pravične ravnoteže ciljevi pomenuti u stavu 2 mogu imati određen značaj (vidjeti *Burlya i drugi protiv Ukrajine*, br. 3289/10, stav 162, 6. novembar 2018. Godine).

87. Sud je prethodno utvrdio, u različitim kontekstima, da koncept privatnog života obuhvata fizički i psihički integritet lica. Prema članu 8 Konvencije države su dužne da zaštite fizički i moralni integritet pojedinca od drugih lica. U tom cilju one moraju da održavaju i primjenjuju u praksi odgovarajući pravni okvir koji pruža zaštitu od nasilnih postupaka privatnih lica (vidjeti *Isaković Vidović protiv Srbije*, br. 41694/07, stav 59, 1. jul 2014. godine i izvori tamo citirani) uključujući uznemiravanje na radu (vidjeti *Dolopoulos*, gore citirana, stavovi 56-57).

88. U kontekstu napada na fizički integritet lica, takvu zaštitu treba obezbijediti putem djelotvornih krivičnihopravnih mehanizama (vidjeti *Remetin protiv Hrvatske* (br. 2), br. 7446/12, stav 70 *in fine*, 24. jul 2014. godine i izvori tamo citirani). Kad napadi na fizički integritet dolaze od privatnog lica, Konvencija nužno ne zahtijeva da država sprovodi krivično gonjenje napadača kako bi se podnosiocu predstavke osigurala konvencijska prava (vidjeti *Sandra Janković*, prethodno citirana, stav 50). Stoga je u takvim slučajevima u skladu sa Konvencijom da domaće pravo omogući podnosiocu predstavke gonjenje njegovog napadača, u svojstvu privatnog tužioca ili oštećenog kao tužioca (vidi *M.S. protiv Hrvatske*, br. 36337/10 stav 75, 25.

april 2013. godine). Ipak, bez obzira da li je gonjenje ostalo u rukama domaćih organa ili je podnosilac predstavke iskoristio mogućnost da preuzme gonjenje napadača, Sud u svakom slučaju mora razmotriti djelotvornost odgovarajućih krivičnopravnih mehanizama i način na koji su oni primijenjeni (vidjeti *Remetin*, gore citirana, stavovi 95-96, i izvori tamo citirani).

89. Kada su u pitanju manje ozbiljna djela među pojedincima koja mogu narušiti psihološki integritet, adekvatni pravni okvir koji pruža zaštitu ne zahtijeva uvijek da postoji efikasna krivičnopravna odredba koja reguliše konkretno djelo. Pravni okvir takođe može obuhvatati građanskopravne lijekove koji mogu da obezbijede dovoljnu zaštitu (vidjeti *X i Y protiv Holandije*, 26. mart 1985. godine, stavovi 24 i 27, Serija A br. 91; *Söderman*, gore citirana, stav 85, *Tolić protiv Hrvatske* (odl.), br. 13482/15, stavovi 94-95, 4. jun 2019. godine; i *Noveski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* (odl.), br. 25163/08 i 2 druge, stav 61, 13. septembar 2016. godine).

90. Sud je takođe smatrao, iako potpada pod član 10 Konvencije, da zviždanje podnositeljke predstavke u vezi sa navodno nezakonitim ponašanjem njegovog odnosno njenog poslodavca, zahtijeva posebnu zaštitu pod određenim okolnostima (vidjeti *Guja protiv Moldavije* [VV], br. 14277/04, stavovi 72 i 77, ECHR 2008; *Langner protiv Njemačke*, br. 14464/11, stav 47, 17. septembar 2015. godine; i *Heinisch protiv Njemačke*, br. 28274/08, stav 63, ECHR 2011 (izvodi)).

(b) Primjena tih načela

91. Sporno pitanje koje se postavlja pred Sudom nije da li su lijekovi koje je iskoristila podnositeljka predstavke doveli do rezultata koji je povoljan za nju, već da li su isti bili dovoljni i dostupni te da li su pružali standard zaštite koji je u principu omogućavao djelotvornu odbranu shodno pravima koja se jemče podnositeljki predstavke na osnovu člana 8 Konvencije.

92. Nadalje, zadatak Suda nije da umjesto domaćih organa odlučuje o odabiru najboljih metoda zaštite pojedinaca od napada na njihov lični integritet, već prije, da u skladu sa Konvencijom preispituje odluke koje su ti organi donijeli, koristeći polje slobodne procjene. Sud će stoga ispitati da li su domaći organi, prilikom razmatranja predmeta podnositeljke predstavke, prekršili svoju pozitivnu obavezu prema članu 8 Konvencije (vidjeti, *mutatis mutandis*, *Isaković Vidović*, gore navedena, stav 60).

93. Sud primjećuje da je domaćim zakonodavstvom predviđena mogućnost da podnosilac predstavke traži zaštitu od uznemiravanja na radnom mjestu. U njenom konkretnom predmetu, te mogućnosti su uključivale posredovanje, žalbe u upravnom postupku uložene protiv njenih nadređenih i organa vlasti odgovornih za upravljanje zatvorskim sistemom i građanske postupke za naknadu štete. Nema indikacije da su te mogućnosti, na način na koji su

predviđene domaćim zakonodavstvom, bile suštinski neadekvatne ili nedovoljne u cilju pružanja potrebne zaštite od incidenata zlostavljanja. Međutim, takođe je važno naglasiti da dostupni lijekovi treba u praksi da budu funkcionalni.

94. Sud primjećuje da je podnositeljka predstavke najprije pokrenula postupak pred svojim poslodavcem a potom pred građanskim sudovima. Postupak posredovanja pred poslodavcem podnositeljke predstavke nije bio u skladu sa relevantnim zakonodavstvom, jer nije pokrenut niti okončan u zakonskim rokovima. Još značajnije, posrednik je ispitao da li je zahtjev podnositeljke predstavke bio osnovan (vidjeti stav 21 gore), čime je prekoračio njegovu zakonsku nadležnost, budući da zakonom ni na koji način nije bio ovlašten da to učini (vidjeti stav 50 gore).

95. Nakon postupka posredovanja, podnositeljka predstavke je podnijela građansku tužbu. Nesporno je da su građanski sudovi smatrali da su navodi podnositeljke predstavke u vezi sa događajima na radnom mjestu tačni i utvrdili da postoji bar neka uzročna veza između tih događaja i bolesti i psihičke patnje podnositeljke predstavke (vidjeti stav 28 gore). Bez obzira na to, podnositeljki predstavke ipak nije pružena odgovarajuća zaštita iz razloga što su sudovi zahtijevali dokaz da su se događaji dešavali svake sedmice u kontinuitetu u periodu od šest mjeseci. Uprkos polju slobodne procjene koje uživaju Strane Ugovornice prilikom pružanja zaštitnih mehanizama u pogledu zlostavljanja na radu, Sud utvrđuje da je teško da se prihvati adekvatnost takvog pristupa u konkretnom predmetu. Sud smatra da je pritužbe u vezi zlostavljanja na radu potrebno temeljno ispitati, u svjetlu okolnosti svakog pojedinačnog predmeta i uzimajući u obzir cjelokupni kontekst. Drugim riječima, mogu postojati okolnosti pod kojim su se takvi događaji ponavljali rjeđe od jednom sedmično u vremenskom periodu od šest mjeseci, a i dalje predstavljaju mobing, ili okolnosti pod kojima su se isti događaji ponavljali češće od jednom sedmično u vremenskom periodu od šest mjeseci, ali i dalje ne predstavljaju mobing.

96. Sud takođe primjećuje da je relevantna sudska praksa u Crnoj Gori rijetka i nije ustanovljena, konkretno, u vezi sa elementom kontinuiteta zlostavljanja koji je potreban da bi se aktivirala primjena Zakona o zabrani zlostavljanja na radu. Vlada je dostavila svega četiri domaće presude (vidjeti stavove 60-61 gore). Dvije odluke su donijete u korist tužilaca, a dvije protiv tužilaca, dok je samo u dvije posljednje zahtijevano da se mobing dešava barem jedanput sedmično u vremenskom periodu od šest mjeseci, dok prethodne dvije odluke nijesu sadržale takav zahtjev. Sud dalje primjećuje da se, prilikom tumačenja zlostavljanja, sudija koji je odlučivao u predmetu podnositeljke predstavke osvrnuo na dvije ranije domaće presude, u kojima je on takođe bio postupajući sudija.

97. Iako događaji na radnom mjestu ispitani u slučaju podnositeljke predstavke možda zaista nijesu predstavljali mobing, nacionalni sudovi su ispitili samo neke od njih, dok je jedan broj incidenata na koje se

podnositeljka prituživala ostao potpuno neispitan (vidjeti stav 31 gore). Nacionalni sudovi nijesu pokušali da utvrde koliko često su se ovi drugi incidenti ponavljali i u kom periodu, niti da ih ispituju pojedinačno i u međusobnoj vezi sa ostalim incidentima. Takođe su propustili da ispituju kontekst i navodnu pozadinu incidenata, posebno činjenicu da je podnositeljka predstavke prijavila neke od svojih kolega zbog njihovog ponašanja u novogodišnjoj noći, koje je dovelo do disciplinskog postupka i sankcija. Sud ne može zanemariti navod podnositeljke predstavke da su djela zlostavljanja kojima je bila izložena nastala kao reakcija na njeno prijavljivanje navodnog nezakonitog postupanja nekih njenih kolega, te da su imali za cilj da je učutkaju i „kazne“. Po mišljenju Suda, pozitivna obaveza država prema članu 8 Konvencije da efikasno primjenjuju u praksi zakone protiv ozbiljnog zlostavljanja dobija naročitu važnost u okolnostima u kojima je takvo zlostavljanje moglo biti izazvano „zviždanjem“.

98. Zapravo, podnositeljka predstavke nije iskoristila neke druge moguće pravne lijekove poput preispitivanja nepovoljnog obračuna njene plate pred sudovima. Ipak, ona je pokušala da ostvari zaštitu odgovarajućim putem u navedenim okolnostima, budući da se njene pritužbe nijesu odnosile na radni spor materijalne prirode.

99. Pored navedenih događaja na radu, dogodila su se još dva incidenta van radnog mjesta podnositeljke predstavke, za koje je smatrala da su međusobno povezani i u odnosu na koje je podnijela krivične prijave. Naime, motorno vozilo podnositeljke predstavke je oštećeno u januaru 2013. godine, a u februaru 2015. godine podnositeljka predstavke je bila fizički napadnuta.

100. Sud je već utvrdio da relevantn unutrašnje krivično zakonodavstvo u Crnoj Gori predviđa dovoljnu zaštitu u pogledu takvih fizičkih napada (vidjeti *Milićević protiv Crne Gore*, br. 27821/16, stav 57, 6. novembar 2018. godine). Ipak, Sud primjećuje da, suprotno relevantnim pravnim odredbama (vidjeti stavove 53-56 gore), državni tužilac nije donio nikakvu zvaničnu odluku u vremenskom periodu dužem od osam i šest godina pojedinačno kao odgovor na pritužbe podnijete od strane podnositeljke predstavke, čime je djelotvorno spriječio da preduzme krivično gonjenje u svojstvu supsidijarnog tužioca, ili privatnog tužioca kao što je moguće slučaj u konkretnom predmetu, što je za posljedicu imalo onemogućavanje podnositeljke predstavke da pokrene postupak pred sudom odgovarajuće nadležnosti. Podnositeljka predstavke je pred Ustavnim sudom pokrenula pitanje koje se ticalo propusta državnog tužioca da se bavi njenim krivičnim prijavama, ali se taj sud uopšte nije osvrnuo na navedeno pitanje (vidjeti stav 35 gore). Iako je moglo biti utvrđeno da ni oštećenje vozila podnositeljke predstavke niti fizički napad na nju nijesu bili ni na koji način povezani sa incidentima na radu, Sud ne može, a da ne primijeti da su nadležni organi propustili da na adekvatan način procesuiraju krivične prijave podnositeljke predstavke u tom smislu (vidjeti *Remetin (br. 2)*, gore citirana, stavovi 111-12).

101. U smislu gore navedenog, Sud smatra da je način na koji su građansko i krivičnopravni mehanizmi primijenjeni u konkretnim okolnostima u predmetu podnositeljke predstavke, posebno nedostatak procjene svih spornih događaja i propust da se razmotri cjelokupan kontekst, uključujući i mogući kontekst „zviždanja“, bio manjkav u mjeri da predstavlja povredu pozitivne obaveze tužene države u smislu člana 8 Konvencije. Shodno tome došlo je do povrede toga člana.

II NAVODNA POVREDA ČLANA 13 KONVENCIJE

102. Vlada je takođe obaviještena o pritužbi koja je podnijeta u smislu člana 13 Konvencije, koji glasi kako slijedi:

„Svako kome su povrijeđena prava i slobode, priznata ovom Konvencijom, ima pravo na djelotvoran pravni lijek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu”.

103. Vlada je osporila navode podnositeljke predstavke u tom pogledu.

104. S obzirom da je pritužba podnositeljke predstavke podnijeta u odnosu na član 13 Konvencije, u stvari, istovjetna sa već razmotrenom pritužbom po članu 8 Konvencije i imajući u vidu stanovište u odnosu na ovu drugopomenutu pritužbu (vidjeti, posebno, stav 101 gore), Sud proglašava prvpomenutu pritužbu dopuštenom, ali smatra da njena osnovanost ne mora posebno da se ispituje (vidjeti *Isaković Vidović*, gore citirana, stav 66, uz ostale izvore tamo citirani).

III PRIMJENA ČLANA 41 KONVENCIJE

105. Članom 41 Konvencije se predviđa:

„Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili Protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo djelimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj strani. “

A. Šteta

106. Podnositeljka predstavke je tražila iznos od 50.000,00 eura (EUR) na ime nematerijalne štete.

107. Vlada je osporila zahtjev podnositeljke predstavke kao neosnovan i prekomjeran.

108. Sud dosuđuje podnositeljki predstavke iznos od 4.500,00 eura na ime nematerijalne štete, uvećan za bilo koje poreze koji se mogu naplatiti.

B. Troškovi i izdaci

109. Podnositeljka predstavke je takođe tražila naknadu troškova i izdataka nastalih pred nacionalnim sudovima i Sudom u ukupnom iznosu od 1.000,00 eura. Ona je kao dokaz dostavila kopiju priznanice kojom se potvrđuje da je isplatila konkretan iznos svom advokatu u svrhe zastupanja iste pred Ustavnim sudom i Sudom.

110. Vlada je osporila zahtjev kao neosnovan i prekomjeren i nedovoljno obrazložen.

111. Prema sudskoj praksi Suda, podnosilac predstavke ima pravo na naknadu troškova i izdataka samo u mjeri u kojoj je dokazano da su oni stvarno i nužno nastali i da su razumni po pitanju iznosa. U ovom predmetu, nakon što je razmotrio dokumentaciju koja mu je bila dostupna i gore navedene kriterijume, Sud smatra da je razumno da dosudi cjelokupan traženi iznos kao naknadu za sve troškove, uvećan za bilo koje poreze koji se mogu naplatiti podnositeljki predstavke.

C. Zatezna kamata

112. Sud smatra da je prikladno da zatezna kamatna stopa bude zasnovana na najnižoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke uz dodatak od tri procentna poena.

IZ TIH RAZLOGA, SUD, JEDNOGLASNO,

1. *Proglašava* predstavku prihvatljivom;
2. *Utvrdjuje* da je došlo do povrede člana 8 Konvencije;
3. *Utvrdjuje* da nema potrebe da se ispituje pritužba u smislu člana 13 Konvencije;
4. *Utvrdjuje*
 - (a) da tužena država treba da plati podnositeljki predstavke, u roku od tri mjeseca od dana pravosnažnosti presude, u skladu sa članom 44 stav 2 Konvencije, sljedeće iznose:
 - (i) EUR 4.500,00 (četiri hiljade i pet stotina eura), uvećan za bilo koje poreze koji se mogu naplatiti, na ime nematerijalne štete;
 - (ii) EUR 1.000,00 (hiljadu eura), uvećan za bilo koje poreze koji se mogu naplatiti podnositeljki predstavke, na ime troškova i izdataka;
 - (b) da će se od dana isteka gore pomenuta tri mjeseca do dana isplate obračunavati kamata koja je jednaka najnižoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke uz dodatak od tri procentna poena;

PRESUDA ŠPADIJER PROTIV CRNE GORE

5. *Odbija* ostatak zahtjeva podnositeljke predstavke za pravičnim zadovoljenjem.

Sačinjeno na engleskom jeziku i dostavljeno u pisanoj formi, 9. novembra 2021. godine u skladu sa Pravilom 77 stavovi 2 i 3 Poslovnika Suda.

Victor Soloveytkhik
registrar

Síofra O’Leary
predsjednica

U skladu sa članom 45 stav 2 Konvencije i Pravilom 74 stav 2 Poslovnika Suda, izdvojeno mišljenje sudije Yudkivska je priloženo uz ovu presudu.

S.O.L.
V.S.

SAGLASNO MIŠLJENJE SUDIJE YUDKIVSKA

Skupa sa svojim kolegama sam glasala za stanovište da je član 8 Konvencije primjenjiv u ovom predmetu, iako sa određenim oklijevanjem.

Nema sumnje da je podnositeljka predstavke duboko ponižena od strane njenih kolega - i nadređenih i podređenih – i kao rezultat toga, kako je zaključeno u stavu 82 presude, „osjećala je uznemirenost“ i doživjela „psihološke probleme u vezi sa sukobima na poslu“ i posttraumatski stresni poremećaj“.

Ipak, da li je to dovoljno da se postigne prag ozbiljnosti koji je potreban da se pokrenu pozitivne obaveze države na osnovu člana 8 Konvencije?

Na prvi pogled izgleda kao nesrećna, još prije banalna, konfliktna situacija na radnom mjestu: podnositeljki predstavke nije bilo dozvoljeno da organizuje dežurstva; neki od njenih kolega su je i dalje ignorisali i nijesu ispunjavali zadatke koje im je dodjeljivala; nikad se nije postupalo po njenom izvještaju o postupanju jedne zatvorenice; ista zatvorenica je rekla da se ne brine zbog izvještaja jer joj je rečeno da će podnositeljka predstavke uskoro da „leti sa posla“ i naređeno joj je da jednoj zatvorenici kuva kafu dva puta dnevno. Ovo je jasno dovelo podnositeljku predstavke u veoma tešku poziciju; ipak, sama po sebi, ova očigledna nelagodnost ne može da spada u obim člana 8 kojim se zahtijeva od države da reaguje.

Dodatno, u jednom trenutku šoferšajbna na automobilu podnositeljke predstavke je slomljena; oko šest mjeseci kasnije kolege su joj predložile da smrša 50 kilograma da bi „pristojno izgledala“ a nekih dvadeset mjeseci kasnije napadnuta je na parkingu – koji incident, na osnovu mišljenja Vijeća,

„ne mora nužno biti odvojen od drugih incidenata na koje se žalila“ (drugim riječima, vjerovatno je ovaj incident bio dio kampanje protiv podnositeljke predstavke, iako to nije dokazano).

Svi ovi incidenti, uzeti skupa, predstavljaju „mobing“ po mišljenju podnositeljke predstavke.

Tokom svih godina koje sam provela u Sudu, stalno sam se suprotstavljala proliferaciji onoga što se tumači kao „osnovna prava“. Tvrdila sam da se Konvencija ne može tumačiti kao neiscrpni izvor različitih privilegija za koje nikada nije bilo predviđeno da budu zagarantovane¹; da se članom 8 Konvencije ne zahtijeva od države „da garantuje nivo komfora koji pojedinac zahtijeva... Samo pitanje višeg ili manjeg stepena psihološkog komfora ne... dostiže traženi ‘nivo ozbiljnosti’ i daleko je iznad izvornih namjera izrađivača Konvencije da zaštite privatni život pojedinca od proizvoljnog miješanja javnih vlasti“²; i da se Konvencija ... isključivo bavi zaštitom osnovnih ljudskih prava prije nego njegovanjem osjećanja ove ili one vrste“³.

Lord Bingham je sjajno primijetio da „Konvencija se bavi pravima i slobodama koje su od stvarnog značaja u modernoj demokratiji kojom upravlja vladavina prava. Ona ne nudi, kako se nekad pogrešno mislilo, oslobađanje od „srca boli i hiljadu životnih potresa koje nasljeđujemo“⁴ (moje isticanje). U drugom nedavnom izdvojenom mišljenju, citirala sam Milana Kunderu za koga je sami pojam „ljudskih prava“ izgubio smisao, postao više „način univerzalnog stava svakog prema svemu ... želja za ljubavlju [koja se pretvorila u] pravo na ljubav, želja za prijateljstvom [koja se pretvorila u] pravo na prijateljstvo...“⁵

Iz ove perspektive, patnje podnositeljke predstavke su žalosne „boli srca“ i „želja“ za normalnim odnosima sa kolegama, prije nego osnovna prava. Teško je zamisliti da su „utemeljivači“ Konvencije koji su izradili član 8 Konvencije – eksplicitno zahtijevajući da se ograniči „samo na osnovna prava“⁶ (moje isticanje) – kao klasično negativno pravo kojim se garantuje zaštita od nezakonitog i proizvoljnog miješanja u privatni i porodični život pojedinca, namijenjen obezbjeđivanju prava na normalnu radnu atmosferu i zaštitu od uvreda jednog od kolega.

¹ Djelimično izdvojeno mišljenje u presudi u predmetu *Evers protiv Njemačke*, br. 17895/14, 28. maj 2020. godine.

² Saglasno mišljenje u predmetu *Dubská i Krejzová protiv Češke Republike*, br. 28859/11 i 28473/12, 11. decembar 2014. godine.

³ Zajedničko djelimično izdvojeno mišljenje u predmetu *Parrillo protiv Italije* [VV], br. 46470/11, ECHR 2015.

⁴ *Brown protiv Stott* (takođe poznat kao *Brown protiv Procurator Fiscal (Dunfermline)*) [2001] 2 WLR 817 PC.

⁵ Milan Kundera, *Besmrtnost*, 1991.

⁶ *Travaux préparatoires* u vezi sa članom 8 Konvencije.

[https://www.rchr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART8-DH\(56\)12-EN1674980.pdf](https://www.rchr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART8-DH(56)12-EN1674980.pdf), str 4.

Primjetno je da je, tokom prethodnih godina, Sud dramatično proširio zaštitu lične sfere kako bi uključio gotovo sve „aspekte fizičkog i društvenog identiteta pojedinca“⁷, drugim riječima kako bi uključio sve što je, po uvjerenju Suda, od *suštinskog značaja* za pojedinca.

Zbog povećanih standarda ljudskog dostojanstva, Sud ne može više primjenjivati principe koji su se primjenjivali nakon Drugog svjetskog rata na aktuelna pitanja o ljudskim pravima. Prag ljudske osjetljivosti na tugu je postao izuzetno nizak. Kako je poniženje pogodno tlo za psihološku patnju, naša tolerancija na njega značajno opada.

Društveni napredak zahtijeva evolutivno tumačenje. Iako ga je teže ustanoviti nego napredak u tehnologiji, on poziva na primjenu doktrine „živog drveta“ čak više nego što to čini tehnološki razvoj.

Ljudsko dostojanstvo je narušeno kada je osoba marginalizovana, zanemarena ili degradirana, a koncept napada na ljudsko dostojanstvo danas uključuje ne samo fizičke traume, ne samo duboka traumatska iskustva u, na primjer, kontekst vezan za rat ili katastrofe, već mnoge druge negativne emocije. Granice onoga što je društveno prihvatljivo se dramatično pomjeraju kako današnje društvo postaje osjetljivije na razne vrste patnje različitih društvenih grupa koje su ranije bile lišene prava i nemoćne: žene, djeca, manjine itd. Obeštećenje za ranije napade na njih zahtijeva izmjenu društvenih normi, i pojačan fokus na *riječi* je pokazatelj značajnih društvenih promjena: sve je više riječi i izraza u našem jeziku koje ne mogu biti izgovorene, jer vrijeđaju osjećanja određenih društvenih grupa, te su stoga okidači koji mogu uzrokovati da ljudi ponovo dožive traumatična iskustva.

Granice nasilja i traume postaju zamagljene: izgubila se značajna razlika između toga da li je neko fizički ili verbalno napadnut, obje vrste nasilja predstavljale bi traumu i obje zahtijevale empatiju. Poniženje ograničava ljudsko dostojanstvo i, u novom smislu, osjećanja i emocionalni integritet traže pravnu zaštitu. Ljudsko dostojanstvo, kako je to lijepo navedeno u presudi Vrhovnog suda Kanade, „znači da pojedinac ili grupa osjećaju samopoštovanje i sopstvenu vrijednost“⁸. Najvažnija osjećanja samoprocjene zahtijevaju društveno prihvatanje sebe kao inherentno vrijednog društvenog bića, dok poniženje kod osobe proizvodi percepciju inferiornosti koji je inkompatibilan sa ljudskim dostojanstvom.

Dvije skorašnje presude Suda koje se odnose na mobing su vrijedne pomena u ovom kontekstu.

U presudi *F.O. protiv Hrvatske*⁹, Sud se bavio pritužbom sedamnaestogodišnjeg učenika državne srednje škole kojeg je profesor u nekoliko navrata nazvao „moronom“, „idiotom“, „budalom“ i „glupim policajcem“ (ovo poslednje zbog toga što je otac podnosioca predstavke radio

⁷ Vidjeti *Paradiso i Campanelli protiv Italije* [VV], br. 25358/12, stav 159, 24. januar 2017. godine.

⁸ *Law protiv Kanade (Ministar zapošljavanja i integracija)*, (1999) 1SCR 497, stav 53.

⁹ Br. 29555/13, 22. april 2021. godine

u policiji); nakon toga je prošao psihološki tretman i psiholog je utvrdio da je zbog psihičkog uznemiravanja u školi podnosilac predstavke imao akutni anksiozni poremećaj.

U oštro podijeljenoj formaciji, sa četiri glasa prema tri, Sud je utvrdio da je primjenjiv član 8, ali je naglasio „najbolje interese podnosioca predstavke kao djeteta“ i „emotivno uznemiravanje, koje je narušilo njegov duševni mir, dostojanstvo i moralni integritet“ (stav 60).

U presudi u predmetu *Beizaras i Levickas protiv Litvanije*¹⁰, dva podnosioca predstavke homoseksualne orijentacije dobili su online komentare ispod svoje fotografije na društvenoj mreži, koji su ukazivali na mržnju prema pripadnicima LGBT populacije uopšte, ali im je i direktno prijećeno; dalje, u nekoliko navrata podnosioci predstavke su bili verbalno napadnuti na javnim mjestima. Takođe su primili i nekoliko privatnih prijetećih poruka putem privatnih poruka na društvenim mrežama. Sud je utvrdio da su ovi „uvrjedljivi i vulgarni“ komentari „uticali na duševni mir i dostojanstvo podnosioca predstavke, te da stoga spadaju u obim njihovog privatnog života“ (stav 117). Takođe se pominje i ljudsko dostojanstvo kao ustavna vrijednost (ibid.).

Očigledno, ovo ne znači da svako miješanje u ljudsko dostojanstvo dostiže prag člana 8 Konvencije, već samo ona koja imaju značajan uticaj na psihološki integritet žrtve.

U tom smislu se ne mogu složiti sa dr Dzehtsiarou, jednim od vodećih komentatora Konvencije, koji je istakao da je „uloga suda za ljudska prava da obezbijedi da se minimalna prava zaštite na odgovarajući način, dok se izbjegava ‘porast broja ljudskih prava’, što je definisano kao tendencija da se svaka pritužba definiše kao kršenje prava”¹¹.

Možemo se pozvati, takođe, i na briljantnu formulu italijanskog filozofa Massimo Renza, koji je predložio pojam „minimalno dostojanstvenog ljudskog života“ kao osnov za ljudska prava. Ipak, on je upozorio da je minimalno dostojanstven život nešto manje od minimalno srećnog ili naprednog života¹². Kako bi se razdvojio „minimalno pristojan“ od „minimalno srećnog“ ostaje glavni izazov za evolutivnu interpretaciju Konvencije i nadležnosti Suda *ratione materiae*.

Budući da je tako, zaštita od mobinga kao napada na ljudsko dostojanstvo (zapravo, sami cilj mobinga je dehumanizacija – uništavanje ljudskog dostojanstva) u modernom svijetu se jasno odnosi na „minimalno pristojan“ život.

¹⁰ Br. 41288/15, 14. januar 2020. godine.

¹¹ Kanstantsin Dzehtsiarou, *Može li Evropski sud za ljudska prava uobličiti javni red u Evropi?* CUP, 2021, str. 4-5.

¹² Renzo, Massimo, „Ljudske potrebe, ljudska prava“ u: Rowan Cruft, Matteo Liao i Massimo Renzo (eds.) *Filozofske osnove ljudskih prava*, Oksford: Oxford University Press, 2015. godine, str. 570.

Uloga sudije, kako je Justice Barak izjavio u uvodnoj riječi, je „da *premosti jaz* između prava i društva“¹³. Naše društvo danas, sa povećanom osjetljivošću zahtijeva od nas da posmatramo mobing kao povredu ljudskih prava. Ukoliko Sud ne reflektuje ove društvene izmjene, neće biti u mogućnosti da reflektuje društvenu realnost i unaprijedi ljudska prava sa istom brzinom. Stoga, po mom mišljenju, ova presuda nije dovela do „porasta broja ljudskih prava“.

¹³ Vidjeti Aharon Barak, *Sudija u demokratiji*, Princeton University Press, 2006. godine.